

מוטי קפלן
מוטי קפלן מתכננים בע"מ

פתוח סגור פתוח – על יחסי הערים והשטחים הפתוחים

13 יוני, 2019

גיליון קיץ 2019 / כרך (2)

נקודת מבט

מדינת ישראל קטנה בשטחה וגדולה באוכלוסייתה. שטחה קבוע ואוכלוסייתה גדלה בקצב מהיר. תושבי הארץ – בני הדור הנוכחי ובני הדורות העתידיים לבוא – מבקשים מקום לגור בו, והוא נמצא ביישובים הקיימים ובשטחים פתוחים המוסבים לבינוי.

השטח הפתוח במדינת ישראל הולך וקטן עם השנים, בתהליך בלתי הפיך. אלה העובדות ואין עוררין עליהן. מכאן חלוקות הדעות כיצד להתמודד עם מציאות זו.

דעה רווחת היא כי נגזר גורלנו לחיות בארץ קטנה וצפופה, ולפיכך יש למצוא מקום מגורים (וגם תעסוקה, מלאכה, תנועה וכיו"ב) בכל השטחים הפנויים – שטחים פתוחים טבעיים, חקלאיים, מיוערים, עטויי חורש וטרשים ומדבר. אם כך, בעוד כמה עשרות או מאות שנים ניווכח לדעת כי ישראל הפכה עיר-מדינה, המכוסה כולה שלֹמֶת בטון ומלט.

גישה אחרת מציעה **חלוקה חדה וברורה בין שטחים פתוחים ושטחים בנויים**. הכוונה לריכוז מרבית האוכלוסייה בערים צפופות, בעלות איכויות גבוהות, בבנייה רוויה, תוך יצירת חללים ציבוריים הומי אדם, שמתקיימים בהם שיח ומפגשי ציבור. הערים יכללו גם שטחים פתוחים (שצ"פים), פארקים, מוקדי טבע, חורשות, מגרשי ספורט וכדומה, לרווחת תושביהן. דרך זו תבטיח איכות חיים עירונית גבוהה, שיש בה תרבות, פנאי, מסחר ועסקים. מקום שבני אדם פוגשים בו תכופות זה את זה, ושיש ביניהם מגע והחלפת רשמים, דעות וחוויות.

על פי גישה זו, גבול חד וברור מפריד בין העיר ובין השטח העוטף אותה מסביב. לא גבולות "רכים", "דיפוזיים", "גמישים", "גולשים ומתמזגים" ושאר מילים המכשירות זליגה ופרבור עירוני אל השטח הפתוח – ראו למשל: "טשטוש קו המגע בין העיר ליער ויצירת מרחב ירוק אחד" שהתפרסם באקולוגיה וסביבה בגיליון דצמבר 2018^[1]. גבול חד משמעו חומת בתים גבוהה וצפופה מול השטח הפתוח מסביב (כדוגמת הסנטרל פארק במנהטן). מעבר לחומת העיר מתקיים השטח הפתוח, על סגולותיו וערכיו. בשטח הפתוח ורק בו מתקיימים ערכים ותהליכים שיש להם חשיבות אקולוגית: תנועת בעלי חיים וצמחים, מגוון ביולוגי עשיר, דינמיות ומעבר חומרים, עונתיות ומחזורי חיים, וגם רוגע, שלווה וריאות ירוקות לתושבי הערים היוצאים אליהם.

יוצאים אליהם ולא מתמזגים בתוכם. מפני שאם הגבולות יהיו רכים, והעיר והיער יתמזגו זו בזו, אזי העיר לא תהיה עיר והיער לא יהיה יער. העיר תאבד את מרכזי הכוח שלה לטובת השטח הפתוח – תושבים "חזקים" המבקשים את הנאות הפרבר, מרכזי תרבות, מסחר ופנאי ודומיהם, נוטשים כיום את העיר אל שוליה הפתוחים. השטח הפתוח משתבש, מתמלא במוקדי פיתוח מקומיים וברשת דרכים הקושרת אותם, מאבד מרציפותו ומערכי **המגוון הביולוגי, הנדרשים מעצם הגדרתם למרחב גדול ורציף**. החלשת מרכזי הערים מתגלמת בתרבות הקניוניים הנבנים בשולי העיר או לכיוון השטח הפתוח או שולי העיר, והורסים בכך, פשוטו כמשמעו, את רקמת החיים העירוניים במרכזיהן. כך, למשל, נחלשו מרכזי ערים בעקבות הקמתם של קניון מלחה בירושלים, מרכזי המסחר בגעש ובשפיים שבין נתניה להרצליה ובצומת ביל"ו הסמוכה לרחובות, ועוד רבים.

למדינת ישראל יש עדיין סיכוי להתמודד עם קצב הריבוי הגבוה על-ידי גישה תכנונית רציונלית ואחראית, הקוראת להתכנסות אל ערים, רוויות, צפופות, איכותיות, המציעות לתושביהן תרבות חיים עירונית לצד שטחים פתוחים הסובבים אותן ושטחי פנאי וטבע עירוני בתוככי העיר. בו-בזמן קוראת הגישה לשמירה על השטחים הפתוחים, הנושאים עימם ערכי טבע, חקלאות, תרבות ומורשת, ובעיקר – מספקים נוף פתוח ומגוון הנשקף לתושבי הערים ולמטיילים – תושבי הארץ ותיירים. זוהי הדרך המושכלת ליצירה הרמונית. שטח בנוי – סגור, המוקף שטח פתוח, בבחינת "פתוח סגור פתוח" (כשמו) של ספר השירים האחרון של יהודה עמיחי), שייתן בידינו שלמות, עושר והנאה הרבה מעבר לסך חלקיהם.

1. גולד ע. 2018. מודל חדש בתכנון – טשטוש קו המגע בין העיר ליער ויצירת "מרחב ירוק אחד". *אקולוגיה וסביבה* 9(4): 13–14.